

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 7, NUMBER 1, 2018

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 7, No. 1, 2018

WESSERLOVÁ STEINHAUSER, M.: The minimum freedom and human nature in the ideas of I. Berlin. *Annales Scientia Politica*, Vol. 7, No. 1 (2018), pp. 44 – 50.

MAGDALÉNA STEINHAUSER WESSERLOVÁ

Department of Philosophy
Faculty of Arts
University of Matej Bel in Banská Bystrica
Slovak Republic
E-mail: magdalena.wesserlova@umb.sk

Abstract:

The paper is focused on the issue of connecting the minimum freedom and human nature in the ideas of Isaiah Berlin. Its content is conceived as an attempt to express the position of minimal freedom in the Berlin concept and as analysis of the typology of human nature using the concept of R. A. Kocis. Since Berlin does not define the essence of human nature in his work, the aim of this study is to search for out a potential explanation of what can be understood under the concept of human nature and what role it fulfils in the need to secure an inviolable part of human freedom. For Berlin, the minimum freedom is a key aspect of promoting the idea of securing an area that no one has the right to interfere with. This is because the loss of this component would destroy human personality.

Keywords:

Berlin, Degrees of human nature, Human nature, Kocis, Man, Minimum freedom.

MINIMÁLNA SLOBODA A ĽUDSKÁ PRIRODZENOSŤ U I. BERLINA

MAGDALÉNA STEINHAUSER WESSERLOVÁ

Department of Philosophy
Faculty of Arts
University of Matej Bel in Banská Bystrica
Slovak Republic
E-mail: magdalena.wesserlova@umb.sk

Abstract:

The paper is focused on the issue of connecting the minimum freedom and human nature in the ideas of Isaiah Berlin. Its content is conceived as an attempt to express the position of minimal freedom in the Berlin concept and as analysis of the typology of human nature using the concept of R. A. Kocis. Since Berlin does not define the essence of human nature in his work, the aim of this study is to search for out a potential explanation of what can be understood under the concept of human nature and what role it fulfils in the need to secure an inviolable part of human freedom. For Berlin, the minimum freedom is a key aspect of promoting the idea of securing an area that no one has the right to interfere with. This is because the loss of this component would destroy human personality.

Keywords:

Berlin, Degrees of human nature, Human nature, Kocis, Man, Minimum freedom.

Úvod

V mnohých diskusiách o slobode, presnejšie o oblasti slobody, ktorá by mala byť za každých okolností zachovaná, prevládala zhoda v názore, že pokiaľ má byť zabránené nastole-

niu neporiadku a chaosu v spoločnosti, musia existovať prostriedky, ktoré konanie jednotlivca obmedzia, pričom sa však do istej oblasti jeho slobody nezasiahne. Ak by nastala situácia, kedy by bolo do tejto sféry zasiahnuté, išlo by už o formu despotickej kontroly „zasahovateľom“ (Berlin, 1999, s. 224). Jedným z významných predstaviteľov prispievajúcich k predostretému pohľadu na slobodu je i I. Berlin, ktorého myšlienky obsiahnuté v eseji Dva pojmy slobody budú pre túto štúdiu smerodajné. Časť Berlinovej práce ovláda idea, že človek, pokiaľ nechce prísť o prirodzenú slobodu, musí budovať také prostriedky, aby prostredníctvom nich zabezpečil uchovanie tejto, kvázi nedotknuteľnej, oblasti nezasahovania. Berlin podčiarkol nemožnosť dosahovania absolútnej slobody, avšak poukázal na schopnosť zabezpečenia si „nástrojov“, vďaka ktorým sa zaistí ponechanie istých nemenných slobôd, hoci o iné slobody človek príde. Úplná rezignácia, čiže zbavenie sa slobôd v prospech druhých, však nepredstavuje správne riešenie. Je potrebné zachovať aspoň minimum slobody (Berlin, 1999, s. 224).

Cieľom štúdie je poukázať na vzťah minimálnej slobody a ľudskej prirodzenosti podľa Kocisovej trojúrovňovej typológie ľudskej prirodzenosti v Berlinovom ideovom koncepte, ktorá sa čiastočne dotýka pozitívneho chápania slobody. Ide o pokus hľadať možné, avšak len

čiasťočné (z dôvodu prílišnej problematikosti tohto problému) vysvetlenie toho, čo si Berlin pod pojmom ľudskej prirodzenosti predstavuje.

Minimálna sloboda

Minimálnym množstvom slobody, na základe Berlinových úvah, chápem rozsah bazálneho priestoru pre uspokojovanie vlastných základných potrieb. Diskutabilnou je hranica oddeľujúca základné postuláty, a tie, ktoré patria nad tento rámec. Rovnako nie je možné jasne určiť potreby, ktoré by človek radil k tým podstatným pre vlastný život a rozvoj.

V spoločnosti sa mnohokrát zdôrazňuje jedinečnosť človeka. Znamená to, že každý potrebuje pre realizáciu vlastných schopností iné podmienky a rozdielne prostriedky. Rozvoj týchto schopností znamená pre človeka možnosť viesť taký život, aký chce, respektíve ho nasmerovať k tomu, čo sa mu zdá byť pre jeho napredovanie dobré. Človek teda hľadá to, čo mu prinesie uspokojenie a privedie ho k jeho (ním vytýčenému) cieľu.

Na to, aby sa mohol Berlinov človek spoločensky realizovať, musí mu byť priznaná minimálna sloboda. Minimum slobody, poznamenáva Berlin, tkvie v podstate ľudskej existencie, teda v zachovaní takého množstva slobody, aby nebola narušená ľudská prirodzenosť (Berlin, 1999, s. 224). Determinanty minimálnej slobody sú podľa neho nazývané rôzne. Niektoré ich nazýva prirodzeným právom či zákonom, iné božím slovom alebo trvalými záujmami človeka. Nevylučuje sa ich vnímanie a priori. Chápať sa dajú i ako konečné ciele spoločnosti alebo kultúry (Berlin, 1993, s. 62).

Berlin si uvedomuje nedostatočné vyjadrenia obsahu minima, teda toho, čoho sa človek nemôže vzdať, aby sa neprevinil voči svojej ľudskej prirodzenosti, preto hovorí: „To to je, a pravdepodobne vždy bude, záležitosť nekonečných diskusií. Ale nech je princíp, v termínoch ktorého je oblasť nezasahovania vyjadrená, akýkoľvek, či je to princíp prirodzeného zákona alebo prirodzených práv, užitočnosti alebo požiadaviek kategorického imperatívu, posvätnosti spoločenskej zmluvy alebo hociajaký pojem, pomocou ktorého ľudia hľadajú objasnenie a oprávnenie svojich presvedčení, sloboda v tomto zmysle znamená [...] neprítom-

nosť zasahovania za hranicu, ktorá sa posúva, ale vždy je rozpoznateľná.“ (Berlin, 1993, s. 27).

Ako už bolo naznačené, v Berlinovom koncepte slobody zastáva zaručenie jej minima pomerne relevantnú no bližšie nešpecifikovanú pozíciu. Problém nedostatočnej interpretácie minimálnej slobody u Berlina vidím v jej prílišnej idealizácii. P. Franco si tiež všimol práve problém, ktorý charakterizuje ako prílišný relativizmus (Franco, 2003, s. 497). O Berlinovom význame minima slobody však možno povedať, že sa v ňom zachováva časť slobôd, napriek tomu však o niektoré iné slobody človek musí prísť. Minimum slobody sa nazýva práve tá časť, ktorú možno považovať za nedotknuteľnú a bezpodmienečne zachovateľnú. V opačnom prípade by mohla byť porušená ľudská prirodzenosť. Ako poznamenáva Aarsbergen-Ligtvoetová pri strate tejto slobody by bola zničená nielen ľudská osobnosť ako taká, ale aj jej sebaúcta či dôvody na plnohodnotný život (Aarsbergen-Ligtvoet, 2006, s. 144). Práve od tejto myšlienky sa odvíja štruktúra ľudského morálneho vývoja.

Napriek tomu, že samotný pojem minimálnej slobody je u Berlina pomerne vágny, považujem Berlinovu minimálnu slobodu za rámec, ktorého neporušený stav ukazuje na rešpektovanie ľudskej prirodzenosti. Minimálnu slobodu preto vnímam ako jednu z požiadaviek (negatívnej) slobody, ktorú možno považovať za nevyhnutnú, avšak nie dostatočnú podmienku zaručujúcu slobodu v spoločnosti.

Vnímanie ľudskej prirodzenosti

Predstava ľudskej prirodzenosti sa v Berlinovom koncepte bezprostredne viaže na obsah pojmu minimálnej slobody. Berlin túto predstavu podľa mňa rovnako ako pojem minimálnej slobody, nepodopiera dostatočne silnou argumentačnou bázou. Zdá sa, že nemá záujem riešiť niektoré otázky detailne, z toho dôvodu, nie je ľahké dozvedieť sa o chápaní ľudskej prirodzenosti v Berlinovom podaní niečo konkrétnejšie. Vysvetlenie podáva skôr na úrovni „neskorších“ sociálnych alebo sociálno-politických konzekvencií, ktoré z nej plynú. Napriek tomu nemožno povedať, že podstatu človeka ignoruje absolútne, pretože práve na postavení jednotlivca čiastočne stojí jeho koncept negatívnej slobody, čo je paradoxné. Chce zistiť to, kde sloboda, ktorá predpokladá ne-

pripútanosť k akejkoľvek sile, hraničí s ochranou dodržania ľudskej prirodzenosti.

Pochopiť minimálnu slobodu človeka je podľa mňa možné, len ak na ňu nazeráme z pozície ľudskej prirodzenosti. Je teda potrebné začať pochopením ľudskej prirodzenosti. Kocis interpretuje Berlinove ľudské bytosti ako jediných jednotných aktérov schopných konania. Práve spomenutú výpoveď možno považovať za univerzálnu charakteristiku človeka. Ide o vyjadrenie a akcentovanie účelnosti konania ako hlavnej podstaty nahrádzajúcej racionalitu. Spomenuté vyjadrenie by však bolo nedostatočné, ak by základné morálne inštitúcie boli považované za nehumánne (Kocis, 1983, s. 373). Dôležitosť morálnych hodnôt, potvrdzuje aj Zakaras. Zdôrazňuje, že od morálnych hodnôt človeka nemožno prakticky upustiť, a to preto, lebo sú nenahraditeľné. Znamená to, že ide o neoddeliteľnú súčasť ľudskej identity, bez ktorej by sme len ťažko dokázali vo svete fungovať (Zakaras, 2004, s. 511) a odhaliť to, čo možno chápať pod pojmom ľudskej prirodzenosti.

Napriek nedostatočnému preniknutiu Berlina k fundamentom ľudskej prirodzenosti je podľa mňa možné aspoň načrtnúť jej plauzibilné vysvetlenie. Z dôvodu dôslednejšieho odkrytia jej významu je potrebné sa ňou zaoberať detailnejšie. Myslím si, že ak je možné považovať niektoré Berlinove tézy vypovedajúce o minimálnej slobode či ľudskej prirodzenosti za problematické, pri analýzach v ďalších častiach textu bude schodným spôsobom postupu pridržiavanie sa typológie ľudskej prirodzenosti vymedzenej R. A. Kocisom (Kocis, 1983, s. 370 – 387). Podľa môjho názoru je práve Kocisova typológia prínosnou, pretože výrazne rezonuje v snahách o rekonštrukciu problému ľudskej prirodzenosti, keďže vystupuje ako kritická úvaha o existujúcom napätí medzi Kantovým individualizmom podporujúcim myšlienku slobody a univerzálnosti ľudskej cieľavedomosti a Herderovým pluralizmom prítomným v Berlinových myšlienkach o prirodzenosti človeka.

Ak chceme aspoň čiastočne preniknúť k Berlinovmu chápaniu ľudskej prirodzenosti, je podľa Kocisa možné v zjednodušenej podobe hovoriť o rozdelení teórie ľudskej prirodzenosti do troch línii. Ide o vymedzenie typov, v ktorých sú ľudské potreby relatívne stále, nemenné, napriek tomu početné a rôzneho

druhu (Kocis, 1983, s. 372). Vyplýva z toho, že človek môže žiť akýmkoľvek spôsobom prostredníctvom možností, ktoré sú mu ponúkané. Môže byť tiež „modelovaný“ množstvom aspektov (aktívne či pasívne) participujúcich na konštruovaní ľudskej bytosti, vždy však musí byť zachovaná minimálna oblasť jeho slobody. Ak nebude zaručené isté (nemenné) minimum, ľudia sa nebudú môcť aj naďalej vyvíjať pod rozličnými, niekedy vzájomne nezlučiteľnými, vplyvmi a okolnosťami. Sloboda bude súčasťou ich životov, len ak „minimum“ bude pre každého konštantné. Pre dôslednejšie zadefinovanie prirodzenosti človeka v nasledujúcej časti predstavím línie jej vnímania.

Prvá úroveň ľudskej prirodzenosti – metafyzický stupeň

Na konštruktívne vyjadrenie podstaty ľudských bytostí možno využiť jadro prvej úrovne Kocisovej typológie ľudskej prirodzenosti. Myslím si, že je možné nazvať ho aj metafyzickým stupňom. Podľa mňa to, že je človek považovaný za autonómnou bytosť a neustále je akcentovaná jeho normatívna dispozícia, teda schopnosť vytvárať hodnoty, kreovať svoje ciele, je konzekventnom toho, že človek disponuje slobodnou vôľou. Ak by bola považovaná ľudská bytosť za niekoho, kto nedisponuje svojou vlastnou autonómiou alebo by bola osoba pokladaná za niekoho, koho determinuje príroda natoľko, akoby bol „prírodným predmetom“ riadeným jej kauzalitou, bol by človek len tvorom podvoľujúcim sa vonkajším podnetom. Za určitých okolností by bolo možné ním manipulovať. Stal by sa ovládaný silami paternalizmu. Berlin totiž hovorí, že usmerňovať ľudí prostredníctvom účelovej manipulácie k (ich) cieľom, implikuje zníženie alebo upretie ich ľudskej podstaty, teda degraduje ich na „jedincov“ bez schopnosti konať podľa vlastnej vôle (Berlin, 1969, s. 11).

Považujem za nutné zdôrazniť, že ak sa človek určitým spôsobom realizuje, koná na základe niečoho, čo môže byť aj iracionálne. Domnievam sa, že práve preto sa Kocis snažil o nadradenie účelnosti konania nad racionalitu, ktorá nie je jedinou pohnútkou pre konanie. Človek prichádza k uvedomovaniu si konzekvencií až postupne. Nielen následky sú v tomto procese dôležité. Akcent stojí aj na motívoch imanentne zviazaných s účelnosťou konania.

Podľa môjho názoru sa jedná o poukázanie na dualitu človeka – empirického a racionálneho, čo teda môže znamenať dualitu človeka ako osobnosti. Na transcendentného (dominantného) a na časť podliehajúcu túžbam a žiadostiam. Berlin zdôrazňuje, že ak by dominancia silnej zložky dosiahla svoj zámer, človek by dosiahol sebauvedomenie, odhalil by to, v čom spočíva jeho sloboda, tiež to, ako sa prejavuje. Dospelo by sa tak k úplnému stotožneniu sa s myšlienkou dosiahnutia cieľa. Empirickosť by bola potlačená (Berlin, 1993, s. 34). Človek má však v sebe aj empirickú stránku, preto je ovládaný a obmedzovaný vlastnými túžbami. Znamená to, že ide o mantinel v dosiahnutí určeného cieľa na základe vnútornej prekážky, ako napríklad strachu. Samotná túžba po danom ciele tak môže zväzovať voľnosť a limitovať dosiahnutie stanovenej méty. Skutočnú slobodu získajú ľudia s prevahou „autonómneho“, inak „vyššieho ja“. Ono nadobudne svoje postavenie na úkor „nižšieho“ alebo „heterogénneho ja“. Spomenutá bipolarita, ako akcentuje Swift, smeruje k vyjadreniu: „Slobody dosiahneme, keď naše „skutočné“, „vyššie ja“ ovláda „falošné“, „nižšie ja“ (Swift, 2005, s. 83). Berlin však neprejavuje záujem o odstavenie „nižšej“ časti. Pretože rovnako ako môže byť preferovanie silnej zložky zdrojom manipulácie, deštruktívne môže pôsobiť aj empirická časť, ktorá si pripustením silnejšej zložky obmedzí oblasť vlastnej slobody. Napriek prekážkam ktoré môžu ohroziť slobodu človeka, minimálnu slobodu je potrebné zachovať, pretože by tak bolo siahnuté na prirodzenosť človeka.

Druhá úroveň ľudskej prirodzenosti – spoločenský stupeň

U Berlina je evidentné, že podčiarkuje Kantov pohľad na individuum, teda na slobodnú transcendentnú bytosť nachádzajúcu sa za pôsobením prírodnej kauzality (Berlin, 1969, s. 12). Myslím si, že tak možno diskutovať o tom, ako sa na tejto úrovni nachádza večná a všeobecná podstata humanity vzťahujúca sa na univerzalitu niektorých našich morálnych hodnôt. Spomenuté vyjadrenie však neimplikuje, že všetci musíme žiť jedným vymedzeným spôsobom. Podstatné je len zachovanie určitého množstva slobody, aby ľudia neprišli

o tú časť voľnosti, ktorá rešpektuje ich ľudskú prirodzenosť.

Na osobnostnej pluralite je podľa mňa čiastočne založený druhý stupeň Kocisovej typológie. Druhú úroveň Kocisovho delenia reprezentuje pohľad na ľudí z vnútra tak, že formálna jednota produkcie konania je podrobená parcializácii – rozdeleniu síl. Znamená to, že na jednej strane je v nás silná pohnútka súdržnosti hľadať vzor, s možnosťou umiestniť do neho všetky životné rozdiely (peripetie). Na druhej strane sa v nás nachádza potreba venovať pozornosť životu vo všetkých jeho rozmanitostiach a detailoch, uskutočňovať vlastné rozhodnutia, konať podľa subjektívnych predstáv. Pri analýzach dôsledkov týchto myšlienok sa dospieva k tomu, že nie je možné, aby tieto dve protichodné sily boli uchopené v nejakom druhu racionálnej rovnováhy. Konflikt medzi týmito dvoma pólmi môže mať za následok vytvorenie miesta pre donútenie (Kocis, 1983, s. 373). Myslím si, že zlyhanie týchto ideí tkvie na mieste, kde donútenie obmedzuje mieru slobody človeka, pretože ide o implikáciu nutnosti podriadenia sa moci ovplyvnenia, hoci v intenciách zisku priestoru pre slobodné rozhodnutia. Ústupok voči nariaďujúcej požiadavke spôsobuje upevnenie dominantného názoru, čo následne môže implikovať jeho stabilnú pozíciu, a tak získať postavenie „univerzálnej“ a „dominantnej“ idey vzoru. Inými slovami, ak sa človek podvolí akémusi nátlaku, môže prispieť k upevneniu dominantnej idey, ktorá pôvodcu tejto myšlienky môže povýšiť nad tých, ktorí sú ochotní podriaďiť sa jej. Kocis naznačuje, že tým sa môže dopomôcť k vytvoreniu modelu, ktorý z niektorých osôb môže urobiť nebezpečných tyranov podporených súhlasom určitej skupiny ľudí (Kocis, 1983, s. 373). Z ostatných ľudí sa tak ľahko stanú „poslušní baránkovia“ povinní konať v intenciách silnejších.

Druhý stupeň tak podľa mňa hovorí o ľudskej prirodzenosti podieľajúcej sa na vytvorení takého stavu spoločnosti, v ktorom by si človek nemal nechať vnútiť zámary „iných“, privyknuť si na ne, až by mu bolo toto nanútenie po čase natoľko blízke, že by sa s ním dokázal stotožniť. V inom prípade by sa forma tyranie stala pre neho inherentnou súčasťou jeho vízie dobrej spoločnosti a požiadavka zachovania aspoň minima slobody by mohla byť ohrozenou.

Tretia úroveň ľudskej prirodzenosti – kultúrny stupeň

Podstata tretej úrovne Kocisovej typológie, tkvie v rozmanitosti ľudských kultúr. Existuje celá rada diferentných spôsobov vedenia života, ktoré sa zdajú byť vyhovujúce požiadavke minimálnej slobody zachovávajúcej ľudskú prirodzenosť. Žiaden z týchto spôsobov nie je preukázateľne lepší, než ostatné. Preto možno hovoriť o hodnotovom pluralizme (Kocis, 1983, s. 374). Ak je prípustné hovoriť o množstve kultúr, tak aj ich hodnotenie môže byť diferencované. Nemožno ich tak klasifikovať na tie správne a nesprávne. O každom spôsobe vedenia života z veľkého súboru možností jeho konštitúcie, sa dá povedať, že je rovnako stabilný, rovnako životaschopný, či rovnako dobrý pre ľudí. Ide teda o vplyv kultúry a okolia, ktoré formujú človeka. Podľa mňa práve tieto kategórie by Berlin uznal za dôležité aspekty podieľajúce sa na kreovaní ľudskej prirodzenosti rešpektujúcej požiadavku zachovania minimálnej slobody.

Vysvetlenie typológie ľudskej prirodzenosti

Berlin neustanovuje jeden striktný prístup k človeku, ale kladie úrovne jednu cez druhú. Vytvára tak mnohodomenzionálny pohľad na ľudskosť (Kocis, 1983, s. 374). Medzi úrovňami vzniká akési pnutie. Ono však nie je bezvýznamné, keďže podnecuje kladenie otázok. Berlinova vízia našej účelnosti konania, teda prvá úroveň, spôsobuje v jeho koncepte potrebu liberálnej autonómie. Tento stav tak predpokladá aj zabezpečenie oblasti minimálnej slobody, v ktorej človek koná bez rizika donútenia. Avšak ľudia potrebujú mať vybudovaný aj spoločensko-politický systém, aby práva v liberálnej spoločnosti plnili funkciu ochrany človeka, a tak napomáhali dosiahnutiu jeho cieľa.

Pozícia človeka a jeho miesto v spoločnosti teda formujú jednotlivé stupne pohľadu na ľudskú prirodzenosť. Na prvom stupni Kocisovho stupňovitého triedenia bolo možné dôslednejšie opísať človeka ako takého. Druhú úroveň už možno považovať za akýsi posilňovač potreby morálnych a politických práv, ktorý balansuje na hrane medzi dobrovoľným a nevedomým pripútaním sa k ovládajúcej mo-

ci. Ľudská dôstojnosť však musí byť u každého jednotlivca zachovaná. Ak by nebola dodržiavaná dôstojnosť každého človeka, potom by sa mohli na jej kreácii podieľať vybraní ľudia presvedčení o vlastnej vízii lepšej spoločnosti. Paralelne s tým by sa však utváral priestor na formovaní donucovacej sily. Znamená to, že ak by bola narušená ľudská dôstojnosť a netýkala by sa každého človeka, oblasť minimálnej slobody by mohla byť porušená nepriamym prijatím integrácie donucovania.

Boj uvedomenia a dosiahnutia voľnosti na metafyzickej či antropologickej úrovni však možno implementovať i na sociálnu a politickú úroveň. Berlin zdôrazňuje, že môže ísť o nadosobný prvok, ako napríklad štát, triedu, národ alebo samotnú históriu. Tento nadosobný celok má aj istý cieľ, a tým je dobro. Podmnožiny tejto „inštitúcie“ vytvárajú konkrétni ľudia (Berlin, 1993, s. 34), ktorých empirická entita si nemusí cieľ nadosobného prvku uvedomovať. Ľudia teda nemusia mať vedomie o tom, že štát formuje svojich občanov a nemusia poznať ani spôsob, ktorým to robí. Podľa môjho názoru, aby tento svoj účel štát naplnil, potrebuje konštruktívne využívať jemu dostupné prostriedky, pretože v opačnom prípade by svoj zámer nedosiahol alebo by bol proces k jeho naplneniu neefektívny. Jeho mechanizmy môžu byť nastavené tak, aby neniesol znaky despotickej organizácie. Despoticke vládne nemusi ani priamo vykonávať, ak sa teda pod pojmom despocia všeobecne myslí neobmedzená vláda, napríklad jednotlivca. Napriek tomu však jeho štruktúra nemusí garantovať spokojnosť ľudu s vplyvom autority. Zdá sa, že práve z toho dôvodu chcel Berlin zdôrazniť možnosť štátu mať zriadený vnútorný „program“, ktorý zabezpečí opatrenia proti nastoleniu tyranie (Berlin, 1993, s. 34). Štát totiž môže byť klasifikovaný ako slobodný. Ľudia v ňom sa však cítiť slobodne nemusia, keďže nemajú rozhodovanie o vlastnom živote plne vo vlastnej réžii a zaslepuje ich „neracionálnosť“. Na tomto mieste pozitívny druh slobody ukazuje na vzpieranie sa niektorých ľudí voči snahe „z hora“ zabezpečiť dobro, pretože si nedokážu skutočnú slobodu uvedomovať a ani ju oceniť. Zaslepuje ich empirickosť, pudovosť. Tlakom vyššieho celku sa snažia odporovať, vymaniť sa z pod jeho moci. Štát, ako rozumnejšia entita, rozpoznať to, že tieto časti si nedokážu slobodu uvedomiť. A to je dôvodom, pre-

čo sa snaží občanom nanútiť využívanie prostriedkov, ktoré im pomôžu uvidieť ich skutočnú slobodu (Berlin, 1993, s. 34).

Berlin verí, že tak ako prvé dva stupne, aj posledná – pluralitná úroveň našej prirodzenosti nesie so sebou určitý stupeň slobody. Z nej vyplýva, že existuje niekoľko spôsobov života, ktoré sú v súlade s ľudskou prirodzenosťou, pričom nie je siahnuté ani na minimálnu slobodu človeka. Nutné je uvedomiť si, že sa vždy nájdú ľudia preferujúci jednu alternatívu spôsobu vedenia života. Problém by však vznikol, ak by mali snahu presadzovať, prípadne až vnucovať svoj spôsob vedenia života aj druhým a narúšať tak tú oblasť, ktorá je u všetkých ľudí konštantná. Avšak opäť platí, sloboda spoločnosti nie je nevyhnutným dôsledkom tejto úrovne bez predpokladu prvej úrovne, teda univerzalistického vysvetlenia humanity. Aby bolo zabránené ľahostajnému prístupu k vnucovaniu preferencii o vedení života zo strany ovplyvňovaných ľudí, museli by byť sami presvedčení, že ísť si za svojim vlastným cieľom je dôležitou charakteristickou ľudskou vlastnosťou, ktorej strata by implikovala absenciu ľudskosti. Človek by mal mať aspoň minimálny priestor pre nastavenie si vlastných cieľov a smerovať k nim spôsobom prekonania vonkajších prekážok, bez toho, aby mu jeho ciele narúšali či diktovali druhí, ak tým zároveň on nenaruší práva niekoho druhého.

Záver

Dokazovala som, že minimálnu oblasť slobody je problematické vysvetliť „samu o sebe“, keďže nie je možné jednoznačne definovať jej podmienku, a to ľudskú prirodzenosť. Pokiaľ nebude dostatočne jasné, do akej miery kreuje a determinuje ľudská prirodzenosť ľudskú bytosť, bude náročné nájsť jasnú definíciu oblasti, do ktorej nemôže byť zasiahnuté. Napriek tomu však o minimálnej slobode možno uvažovať, ako o rámci, v ktorom je rešpektovaná prirodzenosť človeka. Minimálna sloboda poskytuje osobe nielen možnosť sebadôvery a sebaúcty, ale vytvára priestor pre vedenie plnohodnotného života v sociálno-politickom priestore.

Berlin v eseji Dva pojmy slobody častejšie hovorí o zachovaní minimálnej oblasti slobody než o jej stavebnom prvku – ľudskej prirodzenosti, a preto ho vnímam ako dominantnejší

a výraznejší aspekt negatívnej slobody, hoci práve prirodzenosť človeka by mala minimum slobody definovať. Cieľom štúdie bolo nielen verbalizovať vzťah minimálnej slobody a ľudskej prirodzenosti, ale i ponúknuť pohľad na vysvetlenie toho, čo si Berlin pod pojmom ľudskej prirodzenosti predstavuje, hoci sa tejto záležitosti sám explicitne nevenuje. Berlinova ľudská prirodzenosť podľa môjho názoru stojí na viactvárnom pohľade na ľudskosť. Nielenže sa dotýka človeka ako takého, ale zasahuje aj do oblasti nadindividuálnej. Z toho dôvodu možno konštatovať, že Berlinova vízia konštruovania ľudskosti implicitne obsahuje dva protipóly. Prvý – monistický, akcentujúci univerzalitu ľudskej účelnosti konania a požiadavku minimálnej slobody. Druhý – pluralistický, obsahujúci akcent na existenciu rozmanitosti množstva dobier, ktoré sú pre ľudí smerodajné. Vzniknutá polarita je opodstatnená, avšak indikuje stav, kreujúci potrebu ďalšieho hľadania a konkretizácie prvkov ľudskej prirodzenosti najmä druhého – spoločenského stupňa predstavenej typológie.

Podľa môjho názoru je pre dôslednejšiu analýzu Berlinovho základného piliera negatívnej slobody, t. j. minimálnu slobodu spoločenskej bytosti potrebné disponovať presnejšou terminologickou základňou. Využitím jasne definovaných termínov by mohlo byť spojenie minimálnej slobody s jej východiskovou bázou (definovaním ľudskej prirodzenosti) nielen evidentnejšie, ale i argumentačne odolnejšie. V tejto nestabilnej situácii sa tak ukazuje naliehavá potreba otvárať ďalšie a ďalšie interpretačné problémy, pričom ukázať jednoduché objasnenie Berlinovo chápanie ľudskej prirodzenosti ako stavebného kameňa minimálnej slobody je komplikované.

Literatúra:

- AARSBERGEN-LIGTVOET, C.: Isaiah Berlin : A Value Pluralis and Humanist View of Human Nature and the Meaning of Life. Amsterdam – New York: Rodopi 2006.
- BERLIN, I.: Čtyři eseje o svobodě. Praha: PROSTOR 1999.
- BERLIN, I.: Dva pojmy slobody. In: GÁL, E. – NOVOSAD, F. (eds.): O slobode a spravodlivosti. Bratislava: Archa 1993, s. 7 – 73.

- BERLIN, I.: Two Concepts of Liberty. In: Four Essays on Liberty, 1969 32 s. Dostupné na internete: <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_vwl/johannes/Ankuendigung/Berlin_twoconceptsofliberty.pdf>. [11/12/2016].
- DONNELLEY, S.: Nature, Freedom, and Responsibility: Ernst Mayr and Isaiah Berlin. Social Research, roč. 67, č. 4 (2000), s. 1117 – 1135.
- FRANCO, P.: Oakeshott, Berlin, and Liberalism. Political Theory, roč. 31, č. 4, s. (2003), s. 484 – 507.
- KOCIS, R. A.: Toward a Coherent Theory of Human Moral Development: Beyond Sir Isaiah Berlin's Vision of Human Nature. In: Political Studies, roč. 31, č. 3 (1983), s. 370 – 387.
- MILL, J. S.: O slobode. Bratislava: IRIS 1995.
- SWIFT, A.: Politická filozofie : základní otázky moderní politologie. Praha: Portál 2005.
- ZAKARAZ, A.: Isaiah Berlin's Cosmopolitan Ethics. In: Political Theory, roč. 32, č. 4 (2004), s. 495 – 518.

Článok je čiastkovým výstupom grantového projektu Rôzne podoby chápania negatívnej slobody v súčasnej (liberálnej) politickej filozofii – VEGA č. 1/0496/18.